

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 41, Mart 2017, s. 104-117

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

29.12.2016

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

02.03.2017

Yrd. Doç. Dr. Samet AZAP

Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler Ve Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri Ve
Edebiyatları Bölümü
sametazap@hotmail.com

KÖZKAMAN/LIK: İHANET VE KİMLİK SORUNALI

Öz

Bir milletin tarih sahnesinde oynadığı rol onun gelecek algısını şekillenmesinde önemlidir. Tarih boyunca Çarlık Rusyası döneminde yaşadığı işgal süreci ve Sovyetler Birliğinin kurulmasıyla yaşadığı mankurtlaştırma/ötekileştirme süreçlerini deneyimleyen Kırgızlar, kendilik değerlerinin oluşmasında Manas destanına çok şey borçludur. Kırgız tarihinde önemli bir farkındalık yaratan Manas'ın kahramanlıkları milli bilincin uyanmasında önemli bir destandır. Bu destandan çıkan “mankurt” kavramı Cengiz Aytmatov ile dünya literatüründe ses getirmiş ötekileşme, kimliksizleştirme, yabancılaştırma gibi terimlerle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Çalışmanın amacını teşkil eden “közkamanlık” da “mankurtlaştırma” gibi Manas destanından alınan bir kavramdır. Son yıllarda Türk Dünyası edebiyatlarında adı anılmaya başlanan közkamanlık hakkında bilgi eksikliği ve metin analizinin olmaması bu çalışmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Çalışmada öncelikle “közkaman” teriminin kökeni üzerinde durulmuş ve “közkamanlık”ın Manas destanında işleniş şekli ele alınmıştır. Daha sonra ihanet kavramı ile aynı düzlemde değerlendireceğimiz “közkamanlık” kavramı ve “közkaman karakter”in özellikleri belirtilmiştir. Son olarak ise, “közkamanlık” ile “mankurtlaştırma” arasındaki farklar ortaya konarak “Kuma Kadından Doğan Büyük Lider” öyküsünde “közkamanlık” “İhanet” ve “kimlik sorunsalı” arasındaki ilişki bağlamında örnek çözümleme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Közkamanlık, mankurtlaştırma, ihanet, Manas Destanı, “Kuma Kadından Doğan Büyük Lider” öyküsü

KOZKAMAN/LIK: BETRAYAL AND IDENTITY PROBLEMATIQUE

Abstract

The role of a nation taken a hand in history is crucial for the development of its future perception. Kyrgyz experiencing both the process of occupation during Czarist Russia and the process of otherization with the establishment of The Soviet Union owe their self esteem to The Epic of Manas. The heroism of Manas creating significant awareness in the history of Kyrgyz has a vital importance for the development of national consciousness. The term of ‘mankurt’ from this epic has been used with the terms like otherization, disidentification, alienation which make tremendous impact on World literature by Cengiz Aytmatov. ‘Közkamanlık’ constituting the purpose of this study is also a term taken from The epic of Manas like ‘otherization’. Lack of knowledge and text analysis about ‘közkamanlık’ mentioned recently in Turkish World Literatures has paved the way for this study.

The term of ‘közkaman’ has been emphasized primarily and the form of treating the subject of ‘közkamanlık’ in Manas has been analysed. Furthermore, the term of ‘közkaman’ which will be evaluated with betrayal and the feature of ‘közkaman character’ have been indicated. Finally, the differences between ‘közkamanlık’ and ‘otherization’ have been revealed and sample analysis in the context of the relationship among ‘közkamanlık’, ‘betrayal’ and ‘identity problematique’ have been carried out in the story of ‘Kuma Kadından Doğan Büyük Lider’.

Keywords: Közkamanlık, otherization, betrayal, The Epic of Manas, The Story of ‘Kuma Kadından Doğan Büyük Lider’.

A. Közkaman Teriminin Kökeni Üzerine

Közkaman, bilinçli bir şekilde kendi halkına ihanet eden, ontolojik bir yabancılaşma içinde bulunan, öteki diye tabir edilen ve kimlik yitimi ile karşı karşıya kalan kişilere denir. “Közkaman” teriminin ortaya çıkışı “mankurt” kavramında olduğu gibi Manas Destanı’dır. Manas Destanı’nın “Közkaman” adlı bölümünde ayrıntılı bir şekilde anlatılan Manas’ın amcası Közkaman’ın ve oğullarının Manas’a ve kendi halkına ihaneti, terimin felsefi ve sosyolojik olarak anlamsallaşmasını sağlar.

“Köz” ve “kaman” sözcüklerinden oluşan Közkaman terimi Yudahin’in sözlüğüne bakıldığında şu şekilde açıklanabilir: **Köz:** 1. Göz; közdün karası: göz bebeği; közdün ağı: göz akı; közünün ağı menen karadı: göz akını döndürerek baktı; közmö-köz: karşı karşıya (...); 2. Delik, ilmik; iynening közü: iğne gözü deliği. (...); 3. Heybenin bir gözü; kurcunumdun eki közü teň şıkay tolup çıktı: heybenin her iki gözü ağızlarına kadar doldu; 4. Kaş (**mes. Yüzük-te**); 5. Tuzak ilmiği.¹ **Kaman:** yabani domuz.²

¹ K.K. Yudahin, (1994), Kırgız Sözlüğü, (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 2, 3. Baskı, Ankara, s. 512

² K.K. Yudahin, (1994), Kırgız Sözlüğü, (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 2, 3. Baskı, Ankara, s. 393.

“Köz” ve “kaman” sözcüklerin anlamlarına bakıldığında özel isim olan “közkaman”ı oluşturan iki sözden “köz” sözcüğünün beşinci anlamı olan “tuzak ilmiği” söz öbeğinin közkaman karakterini yansıtır yönü dikkati çeker. Manas’a akrabası közkaman ve beş oğlunun tuzak kurarak zehirlemesi bunun göstergesidir. Manas Destanı üzerine incelemelerde bulunan Arthur T. Hatto “Kaman Kös”ün anlamını “domuz göz” şeklinde; Manas’ın çocuğu olan ve Manas’ı asıl zehirleyen kişi olan “Kökçekös”ün anlamını ise “çakal göz” şeklinde verir.³ K. Rakhmatullin, “közkaman”ı “vahşi erkek domuz gözü” diye açıklar. “Kaman” ve “köz” adlarının yer değişikliği ile Türkçe’de anlamın değişmeyeceği kabul edilemez. “Kaman köz” diğer taraftan “domuz gözü” demektir. En yakın yorum kızgın domuz olabilir.⁴ Köz ya da kös sözcüğünün anlamı bize göre Yudahin’in verdiği anlamla örtüşüyor. “Kaman” sözcüğü hakkında ise ihtilaf vardır. “Kaman” sözcüğünün domuz anlamının da kendi halkına ihanet ederek Moğollaşan, öz kültüründen uzaklaşan “közkaman”ı temsil ettiği düşünülebilir. Kaman ile ilgili Kırgız şair Toktogul Satılgunov’un “Beş kaman” şiiri konunun daha iyi özümsemesini sağlar;

Беш Каман	Beş Kaman – Beş domuz
Акмат, Дыйкан — алдамчы,	Akmat, Dıykan – yalancı,
Атакан, Миңбай — жалганчы.	Atakan, Minbay – sahtekar.
Эгемберди, Бахтияр —	Egemberdi, Bahtiyar –
Эл жегенге жардамчы.	Halkın hakkını yemeye yardımcı.
Чыгым салып эл жедиң,	Vergi salıp halkı yedi
Чыркыратып жардыны,	Acılarla ağlatıp fakiri,
Жалгыз атын сен жедиң.	Yalnız atını sen yedin.
Жакын көрдүң байларды,	Yakın gördün zenginleri,
Жам букара бирикти,	Edaniler birleşti,
Таба албассың айлаңды.	Bulamazsın çıkışı.
Жетим, жесир, алсызга	Öksüze, dula, halsize
Карабадың, беш каман,	Ayırmadı beş kaman,
Жетилсин деп жардыны	Yetişsin diye fakiri
Санабадың, беш каман.	Hesaba almadı beş kaman.
Жеп ичкенден башканы	Yemek içmekten başka şey
Каалабадың, беш каман.	İstemedi Beş Kaman.
Он асыйга бир жыктың,	On büyük baş mal kadar çıktı,
Орозаалы карыны,	Orozalı’nın kahrı,

³ Arthur T. Hatto, (1995), “Közkaman II”, *Manas Destanı Üzerine İncelemeler II*, (Yayına hazırlayan Fikret Türkmen), TDK yayınları, Ankara, s. 179.

⁴ Hatto, a.g.e., s. 181.

Бүтүн элдин акысы — Өмүрүңдүн жарымы. Көрө албайсың жардынын Жакшы ат таап мингенин. Акмат, Дыйкан, Атакан, Керкоолугуң бул сенин. Талап алып тентиттиң, Боромбайдын Сарысын. Күндө жейсиң айыптап, Бүтүн журттун баарысын. Тырмагың уу бүркүттөй, Тукумуң кантип жарысын? Өчөшсөң, Миңбай, Атакан, Мени да жыгып алаарсың, Тогуз айып салаарсың. Адатыңды карматсаң, Үй оокатым талаарсың. Канкорлугуң кармаса, Өлтүрүп каным жалаарсың. Уу тырмактуу беш канкор, Өлтүрсөң да жалынбайм. Эки келбейм жаралып, Өлгөн соң, кайра табылбайм.	Halkın tüm hakkı – Ömrünün yarısı. Kıskanırsın fakirden Güzel at bulup bindiğini. Akmat, Dıykan, Atakan, Eksikliğini bu senin. Talancılık edip gezdirdin, Borombayın Sarısın. Her gün yersin suçlayıp, Bütün halkın hepsini. Tırnağın zehir kartalınki gibi, Neslin nasıl iyilik görsün? Sataşsam, Minbay, Atakan, Beni de yıkıp alırsın, Dokuz ayıba tutarsın, Alışkanlığını tutarsa, Evimi barkımı çalarsın Kan isteğini tutarsa, Öldürüp kanımı yalarsın Zehir tırnaklı beş kan sever, Öldürsen de yalvarmam. İki defa gelmem dünyaya, Öldükten sonra tekrar bulunmam.
--	---

Şiirde, Akmat, Dıykan yalancı; Atakan, minbay sahtekâr; Egemberdi, Baktıyar halkın hakkını yemede yardımcı ifadeleri, “közkamanlık” teriminin nasıl anlamsallaştığını gösterir. Bu beş kaman aynı zamanda Közkaman’ın beş oğluna bir göndermedir. Karakter olarak kimlik yitimi yaşayan ve bilinçli bir şekilde kendi halklarını sömüren, yalan söyleyen, ikiyüzlü gibi ifadelerle anılan bu karakterlerin domuz ile çağrıştırılması “kaman” sözcüğüne yüklenen anlam ilgisinin insanın karakterindeki olumsuzlukla ilgili olduğu izlenimi verir. Kaçkınbay Artıkbayev de *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi* kitabında “Beş Kaman” şiirinden bir bölüm paylaşarak Toktokul’un beş karaktere de suçlarını söyleyerek onlara karşı geldiğinin altını çizer.⁵

⁵ Kaçkınbay Artıkbayev, (2013), *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*, (Çev. Mayramgül Dıykanbayeva), Bengü Yayınları, Ankara, s. 35.

Közkaman terimini oluşturan “köz” ve “kaman” sözcüklerinin kökenine baktıktan sonra Közkaman’ın Manas destanında nasıl işlendiğini, hangi olaylar neticesinde ortaya çıktığını ve günümüze kadar nasıl gelerek anlamsallaştığı üzerinde durulacaktır.

B. Közkaman(lık) ve Közkaman’ın Tarihsel Seyri

Kırgızların Manas destanının bir bölümü olan Közkaman, Manas’ın amcasından adını alır. Bu bölüm Manas’ın Kalmuklaşan amcası Közkaman ve oğulları tarafından ihanete uğrayarak zehirlenmesi üzerine kuruludur.⁶ Manas destanının Közkamanlık bölümü üzerine detaylı bir tasnif çözümlene yapan Arthur T. Hatto, destanın bu bölümünün olay örgüsünü şu şekilde sıktırarak verir;

I. 1-158: Manas’ın çocuk vermeyen dört karısı. Kanıkey’i ziyareti.

II. 159-301: Manas’ın Kalmuk hanları, Ayhan ve Külhan’a saldırma planları. Karısı Akılay’ın laneti. Kanıkey’in uyarısı. Atı, Ak-Kula’nın uyarısı. Kalmuk habercisinin gelişi.

III. 302-926: Habercinin, Manas’ın şüphelenilmeyen amcası Közkaman’ın oğullarıyla birlikte, Manas’ın ve halkının bunun doğru olup olmayacağı konusundaki şüpheleri. Babası Jakıp’ın bir zamanlar Közkaman diye bir kardeşi olduğunu doğrulaması.

IV. 927-1188: Manas’ın Kalmuklaşmış akrabaları memnuniyetle karşılanır, ikram görür ve İslamiyet’e katılır.

V. 1189-1449: Közkaman’ın Manas’ı ve 40 arkadaşını ziyafete daveti. Kanıkey’in ve Almambet’in bu daveti engelleme çabaları. Ziyafet sırasında Manas, Kalmuklardan biri tarafından bir kılıçla veya hançerle hafifçe yaralanır. Közkaman ziyafete katılanları yatıştırır.

VI. 1450-2367: Manas arkadaşlarını çağırır ve Kalmuk topraklarına baskın yapmaya hazırlanır. Kökçögöz, Manas’a karşı Ay Han’la birlik olur. Keşif yaparken, Almambet, Ay Han’ın kızı Altınay’ın yurduna girer ve onu kaçıracağına yemin eder. Kalmuklarla savaş, savaşın cilveleri ve entrikaları.

VII. 2368-2420: Birlikte avlandıktan sonra, Manas, Közkaman ve adamları ziyafete oturur. Kökçögöz, Manas’a ve arkadaşlarına zehirli içki ikram eder. Manas atına atlayıp kaçır, Kökçögöz tarafından elinden vurulur ve attan düşüp ölür.

VIII. 2421-2540: Kanıkey şifalı otlarla Manas’ı hayata döndürür. Manas, Mekke’ye gider ve dua ederek arkadaşlarını canlandırır. Kanıkey, Altınay’ın yorumuna göre kahraman bir

⁶ Kalmuklar hakkında detaylı bilgiyi Arthur T. Hatto şu şekilde aktarır: “Kırgızlara ve Kazaklara göre, “Kalmuklar” Moğolca konuşan ve kendi tarzlarına uygun olarak sürüleriyle birlikte yüksek otlaklarda göçebeleşmiş insanlardı. Aslında Kalmukların geçimlerini sağlama şekli Kırgızlara ve bazı Kazaklara o kadar çok benziyordu ki Kalmukların sık sık ittifaklar kurmaları halkların steplerdeki hareket etmeleri dışında günlük olaylarda bile bu insanlarla şiddetle çatışmaları kaçınılmazdır. Kalmuklar, Kırgızlarla aynı tür hayvan sürüleri beslerdi ve bu yüzden aynı otlaklar için bir rekabet içindeydi. (...) Közkaman’ı yorumlamak için günümüz Kırgız ve Güneydoğu Kazaklarının “Kalmuk” anlayışlarının nerede birleştiğini bilmek son derece önemlidir. Yeterince detaylı bir rapor Çokan Velihanov ve W. Radloff’un yöredeki seyahatlerinden elde edilebilir. Radloff’un 1862 yılında Közkaman’ı kaydettiği sıralarda Kalmuklar çok farklı iki siyasi kadere sahip iki ana gruba ayrılıyordu. Radloff, kısmen Ruslara boyun eğen ve Bisk noktasından ticari bakımdan nüfuz edilen Altay Kamuklarından söz eder. ve ayrıca güneye doğru Yeni Kulja’nın etrafında bir yarım daire şeklinde tepelerde göçebeleşen İli Vadisi Kamuklarının aşiret organizasyonunu anlatır. Bu iki belirgin bölgenin arasında Çin sınırı boyunca sıralanan diğer Kamuk grupları da vardı.” Bu bilgiden yola çıkılırsa, Kamuklara Kırgızların güvenmemesi onların Çin ile yaptığı iş birliğine ve yaşanan çekişmelere dayanıyordu. Közkamanların da Kalmuklaşması bir anlamda düşmanlaşması ile eş değerdedir. (Bkz. Arthur T. Hatto, (1995) “Közkaman I” (Yayına Hazırlayan: Fikret Türkmen), **Manas Destanı Üzerinde İncelemeler (Çeviriler II)**, Ankara, s. 156).

erkek evladın (Semetey) doğumuna delalet eden bir rüya görür. Manas, Közkaman'ın oğullarını öldürür. Almambet'in Kalmuk olan karısı, Altınay'ı da öldürmek ister ama Kanıkey buna engel olur.⁷

Közkamanlık ile ilgili ilk ilmi yazılardan birini yazan Rahmankul Berdibayev, Közkamanların birbirlerine düşüp birbirlerini öldürdüğünü söyler.⁸ Arthur Hatto, Radloff nüshasını dikkate aldığında Manas'ın Közkaman'ın oğullarını öldürdüğünü iddia eder. Berdibayev, Sağımbay ve Sayakbay nüshalarını göz önünde bulundurmuştur. Bu durumda Radloff ve Sağımbay ile Sayakbay nüshaları farklıdır. Sözlü kültür ürünü olan destanlardaki bu farklılık son derece normaldir. Kulaktan kulağa aktarılırken bazı kısımlar değişebilir. Ayrıca hep Közkaman'ın Manas'ı zehirlediği algısıdır. Ancak Arthur Hatto'nun aktardığına göre Közkaman masumdur. Manas'ı zehirleyen onun oğullarıdır. Destanın içeriği de bunu doğrular niteliktedir;

“Sorulacak ilk soru Manas'ı öldüren veya onu kendinden geçiren kimdi? Olmalıdır. Eserde KK 2493 v.d. Altınay şairin anlatırken atladığı, kötü bir şeyin olacağını önceden hissettiği, rüyanın bir kısmını şöyle yorumlar;

Obodan bos turum tay	Geçitteki gri doğanlar
Bos torgoydu Karmasa	Boz tarla kuşunu kaptığında
Kös Kamandin beş ulı	Közkaman'ın beş oğlu
Batir törönü öltürö	Sizin cesur efendinizi öldürecekler

Buna uygun olarak Manas'ın zincirlenmiş olan arkadaşlarını diriltip Mekke'den dönerken Közkaman'ın puta tapan oğullarını öldürür.

Kös Kamandin baldarin

Kapir Kalmuk öltürdü

Bu da beş oğlun suçlarını belirtir.

Eserin yakından incelenmesi, Kökçököz'ün grubun kötü kişisi ve babası Közkaman'ın da düşünce, söz ve eylemde masum olduğunu ortaya çıkartır. Közkaman, Manas'ı şölene davet ettiği zaman, Kanıkey, Kökçököz'ün Manas'a hançerle saldıracağını önceden haber verir. Olayın akışı bu noktaya geldiğinde, her ne kadar saldırganın adı verilmese de bu kişinin gerçekten Kökçököz olduğunu epik geleneğe dayanarak varsayabiliriz.⁹

Közkaman'ın nasıl ihanet ile anıldığı hakkında yukarıdaki alıntı onun soyunun ihanet ile anıldığını belirtir. Közkaman bölümü ihanet kavramı ile anılması yönüyle önemlidir. Asırlar boyunca Türk dünyasının veya daha geniş ölçekte insanlığın en önemli sorunlarından biri “ihanet” olgusudur; “*Manas halkası içindeki pasaj ve bölümleri gibi, Közkaman, asırlar süren Kırgız-Kamuk çatışmasında bir yağmur damlası gibidir. Ve Közkaman eldeki diğer bölümlerden çok daha üstündür. Çünkü ihanet ve zulüm Joloy ve müttefikleri gibi doğuştan Kalmuk olanların*

⁷ Arthur T. Hatto, “Közkaman I” (Yayına Hazırlayan: Fikret Türkmen), **Manas Destanı Üzerinde İncelemeler (Çeviriler II)**, Ankara, 1995, s. 154-155.

⁸ Rahmankul Berdibayev, (1997), Baykal'dan Balkan'a, Bilig Yayınları, Ankara, s. 66

⁹ Hatto, a.g.e., s. 177.

genel bir özelliğidir.”¹⁰ Manas’ın akrabaları olan Közkamanların ihanet etmesi kendi halkının liderini sırtından vurması üzerinde durulması gereken ontolojik bir sorundur.

Közkamanlar hakkındaki yazısında Berdibayev; “öz halkının has düşmanı olmuş, nihayetinde kardeşlerinin bedduasına uğramış Közkamanlar, tarihin her devrinde arzı endam etmişlerdir. Aslına bakıldığında, Közkamanlık ruhu her zaman dirilmeye hazırdır. Çünkü o uygun bir ortam yakaladığı anda yeniden canlanıp, etrafa dehşet saçacak, kronikleşmiş, korkunç bir hastalıktır.”¹¹ O, Közkamanlık’ın bir hastalığa dönüştüğünü ileri sürerek aslında kavramın bireyin nevrotik bir tutuma dönüşü şekline ihanet kelimesinin eş anlamlısı olarak anlaşılmasına zemin hazırlar. Bu ruhsal hastalık hali bireyin bir bilinç problematiki yaşamasına yol açarken ihanet gibi ontolojik bir yıkımın da hazırlayıcıdır.

C. Közkamanlık ve İhanet Kavramları Arasındaki Anlam Birliği/Közkaman’ın Özellikleri

“Közkaman” terimi, “ihamet” kavramı ile aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. İhanet kişinin kendine, ötekine ve halkına/milletine ihaneti şeklinde ele alınabilir. Kendine ihanet eden kişi varoluşunu konumlandırmadığı gibi yaşadığı benlik yitimiyle ontolojik bir boşluğa düşer. “İçimizden her birimiz her an kendi kendisi olmaktan çıkmak, biricik ve aktarılması olanaksız benliğini yitirmek tehlikesindedir. İnsanların çoğu olmayı beklediği o kendi kendisine durmadan ihanet eder.”¹² Ötekine ihanet eden kişi ise, eylemleriyle kendi dışındaki her şeye sırt çevirir. İhanet aynı zamandan kişinin menfaatine göre hareket etmesi sonucu ortaya çıkar. “Günümüz toplumları, Tanrı’nın yerine konabilecek yeni bir şey bulmuşlardır: Menfaat. Bu yeni Tanrı, bütün insanların kendisine kurban edilebileceği bir put haline getirilmiştir.”¹³ Menfaatleri doğrultusunda hareket eden Közkamanlar, gücün yanında yer alarak kendi halkına yüz çevirir. Sözelimi savaşta kendi halkına karşı saf değiştirip savaşan bir asker halkına ihanet eder. Ya da doğup büyüdüğü toprakları terk edip kendi halkının dilini yok sayan kişi milletine ihanet eder. İhanet olgusu bu şekilde Közkamanlıkla aynı düzlemde değerlendirilir. Konunun daha iyi anlaşılması için Közkaman karakter özellikleri şu şekilde maddeleştirilebilir;

1. Kendi dilinin yerine ikincil bir dil kullanmaları,
2. Öz kültüründen koparak yabancı kültürü benimsemeleri,
3. Gelenek ve göreneklerini terk etmeleri,
4. Adını, milletini hatta dinini değiştirmeleri,
5. Tarihi gerçeklerden uzaklaşarak milli tarihi yok saymaları,
6. Eylemleriyle kendi halkına karşı durarak düşmanlarıyla birlikte hareket etmeleri.

Bütün bunları Közkaman kişi bilinçli bir şekilde gerçekleştirir. Berdibayev’in Közkamanlar hakkında yaptığı tanımlamayı şu şekilde özetlemek mümkündür; Közkamanların akıl ve sağlıkları yerindedir. Onların çoğu üniversite okumuş, yüksek seviyeli kişilerdir. Bazıları da, başka milletlerin tarihini ve felsefesini ezbere bilenlerdir ki ağızlarından adalet, insan hakları, uygarlık, dostluk, birlik-beraberlik ve barış gibi sözler hiç eksik olmaz. Bunların iyileşmez, uzun müddet tedavi gerektiren, tehlikeli hastalıklarının delili; kendi öz milletinin tarihini, mede-

¹⁰ Hatto, a.g.e., s. 153.

¹¹ Berdibayev, a.g.e., s. 66.

¹² Y Ortega Gasset, (2011), İnsan ve Herkes, (Çev: Neyire Gül Işık), Metis Yayıncılık, İstanbul, s. 40.

¹³ Erich Fromm, (1997), Yaşama Sanatı, (Çev. Aydın Arıtan), Arıtan yayınevi, İstanbul, s. 150.

niyetini tanımak ve bilmek istememeleri, sözde milliyetperver görünerek, ülkenin bütünlüğünü bozmak isteyenlerle anlaşıp, millet menfaatini satmalarıdır. Bir de halkın bağımsızlığını, özgürlüğünü yıkılmasını isteyenlerle birlikte hareket edip milli namusu ayaklar altına almalarıdır. Mankurtlar aklını kaybetmiş miskinler, Közkamanlar ise ülkelerine ve halkına bilinçli olarak karşı çıkan iç düşmanlardır.¹⁴ Çok karıştırılan iki kavramdan “mankurtluk” ve “közkamanlık” arasındaki ayrım önemlidir.

Ç. Közkamanlık ve Mankurtluk Kavramları Üzerine

Mankurt kavramını literatüre sokan *Gün olur Asra Bedel* romanında onun öyküsünü anlatan Cengiz Aytmatov'dur. Söz konusu romanda Aytmatov bir hikâye anlatır: Sarı Özek'i işgal eden düşmanlar tutsaklara korkunç işkenceler yaparlarmış. İnsanın hafızasını yitirmesine, deli olmasına yol açan bir işkence usulleri varmış. Önce esirin başını kazır, saçları tek tek kökünden çıkarırlarmış. Bunu yaparken usta bir kasap oracıkta bir deveyi yatırıp keser, derisini yüzermiş. Sonra bu deriyi parçalara ayırır, taze taze esirin kan içinde olan kazınmış başına sımsıkı sararlarmış. Böyle bir işkenceye maruz kalan tutsak ya acılar içinde kıvranarak ölür, ya da hafızasını tamamen yitiren, ölüncüye kadar geçmişini hatırlamayan bir “mankurt”, yani geçmişini bilmeyen bir köle olurmuş. Bundan sonra deri geçirilen tutsağın boynuna başını yere sürmesin diye bir kütük ya da tahta bağlar, yürek parçalayan çığlıkları duyulmasın diye uzak, ıssız bir yere götürürler, elleri ayakları bağlı, aç susuz güneşin altında öylece birkaç gün bırakırlarmış. Sarı Özek'in kızgın güneşine “mankurt” olmaları için bırakılan tutsakların çoğu ölür, beş-altı kişiden ancak bir ya da ikisi sağ kalırmış. Onları öldüren açlık ya da susuzluk değil, başlarına geçirilen soğumamış deve derisinin güneşte kuruyup büzülmesi, başlarını mengene gibi sıkıp dayanılmaz acılar vermesiymiş. Bu dayanılmaz acılar sonunda tutsak ya ölür, ya da aklını hafızasını yitirirmiş. Bir “mankurt” kim olduğunu, hangi soydan, hangi kabileden geldiğini, anasını babasını bilmezmiş. İnsan olduğunun bile farkında değilmiş.¹⁵ “Mankurt” olmak için deve derisi şart değildir. Geçmişine, kültürüne, kendi köklerine yabancılaşan diğer bir deyişle ötekileşen bireyler mankurtlaşırlar.¹⁶

Mankurtlaştırma kavramı ile zaman zaman karıştırılsa da aslında tek ortak yönü mankurt kavramı gibi çıkış yerinin Manas destanı olan közkamanlık, ihanet kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılır. Mankurt kavramından anlamsal yönde ayrılan közkamanlıkta bilinçli bir ötekileşme/yozaşma sürecine giren birey, mankurtlaştırmada ideolojik bir köleleştirme politikasına maruz kalır. İki kavram arasındaki temel fark bilinçtir. Bilinçli bir şekilde kendi halkına ihanet eden kişiler “közkaman” olarak nitelendirilebilir. Konunun daha anlaşılır kılınması için metinden hareketle közkaman ve mankurt karakterin özellikleri/eylemleri irdelenecektir.

D. “Kuma Kadından Doğan Büyük Lider” Öyküsü Örneğinde Közkamanlık: İhanet ve Kimlik Sorunsalı

Kimlik, bireye aidiyet duygusu aşıl原因 ve kişilikle ayrı tutulması gereken toplumsal çevreye uyum sağlamasını gerçekleyen bir unsurdur. Ayrıca kimlik, bireyi diğer bireylerden ayıran tutarlı ve yapılanmış göstergeler olarak da tanımlanabilir. İnsan, içinde yaşadığı toplumun milli, dini, siyasal, ekonomik değer yargılarının bir ürünü olmaya yönlendirilmektedir.

¹⁴ Berdibayev, a.g.e., s. 67.

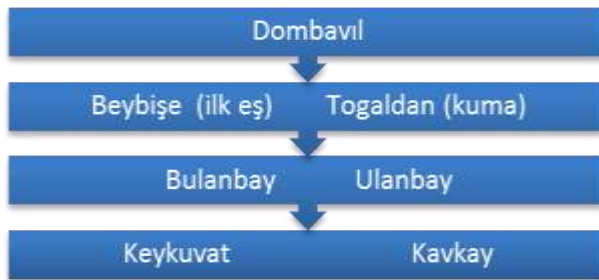
¹⁵ Cengiz Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel*, (Çev. Refik Özdek). Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 78.

¹⁶ Samet Azap, (2013), Kurtlar ve Mankurtlar, **TEKE, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi** Sayı: 2/1 s. 279-287, TÜRKİYE International Journal of Turkish Literature Culture Education Volume 2/1 2013 p. 279-287, TURKEY

Yani toplumsal üretim araçları, belli kimliklere sahip insanlar üretmektedir. İşte bunlar “giydirilmiş kimliklerdir”. Bunun altında ise, insan kimliği yatmaktadır.¹⁷ Giydirilmiş kimliği bu şekilde tanımlayan Muhittin Aşkın, insanın hayatına yön veren beş kimlik türünden bahseder. Bunlar; “yalın insan kimliği”, “ırk kimliği”¹⁸, “kültürel kimlik”, “ulusal kimlik” ve bunların hepsinin üzerinde baskın rol oynayan “ekonomik insan kimliği” dir. Giydirilmiş beş kimlik arasındaki çatışmaya dikkati çeken Aşkın, “birbirleri ile savaşıyor, çatışıyor onca insan giydirilmiş kimliklerinin altındaki gerçek kimliklerinin sadece insan kimliği olduğunu unutarak bu anlamsız ve sonuçsuz mücadeleye devam edip gitmektedirler.”¹⁹ diyerek kimlik çatışmasının ontolojik sorunsalına dikkati çeker. Türkistan topraklarındaki kimlik sorunsalı asırlardır yukarıda sözü edilen farklı kimlikleri bastıran ekonomik insan kimliğinin sonucudur. Ekonomik ve siyasi gücü ile Türkistan topraklarını ele geçiren Ruslar, adım adım Türk halklarını köleleştirme siyaseti yürütmüş ve Türk halklarına kendi Sovyet kimliği maskesi altında Rus kimliğini giydirmeye çalışmışlardır.

Bu bağlamda, hikâyenin merkezine alınan “Kazak kimliği sorunsalı” da Kazak halkına asırlardır giydirilen Rus kimliğinin dayatmasının sonuçlarının yansıyan yüzüdür. Aşkın’ın ifade ettiği gibi insan kimliğinin unutulması çatışmaya, daha da ötesi büyük felaketlere neden olmaktadır. Rusların Türkistan halkı üzerinde üst kimlik inşa süreci diğer Türk halkları üzerinde olduğu gibi Kazak halkı üzerinde de baskın rol oynar. Hikâyenin aynı soydan gelen iki Kazak boyunun kendi kimliğini kabul ettirme süreci üzerine kurulduğu düşünüldüğünde, kimlik çatışmasının kurgunun merkezine alınma nedeninin Rusların Kazak halkı arasında doğacak infialin köklerine nefret tohumları attığı gerçeğini açığa çıkarır.

Soyları Dombavıl adlı aynı babaya dayanan iki kardeşin soylarının nesilden nesle süren çatışmasını konu olarak işleyen yazar-anlatıcı, hikâyeyi farklı çıkarımlara müsait simgeler üzerine kurgular. Alışıldık hikâye formundan uzaklaşan yazar-anlatıcı gerçek ile kurgu arasında gelgitler yaşar ve yaşatır. Öncelikle Kazak soyunun geçmişten bugüne yansıyan yüzü ve aynı soydan gelen iki boyun kendi soyunun üstünlüğünü kanıtlama yarışı hikâyenin başından sonuna kadar “soy” kavramını ontolojik bir sorun haline getirir. Dombavıl’ın evlatları arasında süren çatışmanın formu şu şekilde şemalaştırılabilir;

Dombavıl adlı bay yani zengin adamın Beybişe ve Tugal yani ilk eş ve kuma olmak üzere iki eşi vardır. Beybişe’nin oğlu Bulanbay onun kösemi yani önderi Keykuvat; Tugal’ın oğlu Ulanbay ve onun kösemi Kavkay’dır. “Feodalizm devrinde Beybişe’den doğanların Togaldan doğanları nasıl ezdikleri, Kazakistan’ın tarihini yazan tanınmış tarihçi âlimlerin eserle-

¹⁷ Muhittin Aşkın, (2007), “Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı 2 Erzurum, s. 213-220.

¹⁸ İrk kimliği burada etnik kimlik yerine kullanılmıştır. Etnik kimlikle ilgili bkz. (Ömer Delikgöz, (2016) “Osmanlı Tebaasından Türk Milletine: Tanzimat Romanında Etnik Kimlik”, Asos Journal The journal of Akademik Social Science, (Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi), Yıl: 4, Sayı: 30, Eylül, s. 410-427.)

rinde çok güzel anlatılıyor.”²⁰ bilgisini aktaran yazar-anlatıcı, hikâyeyi tarihsel gerçekler üzerinde kurduğu izlenimi verir. Çatışmanın oluşturduğu soyağacına bakıldığında aslında kardeşin kardeşe düşman olduğu gerçeği özelden genele bir çıkarımı önceler. Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen, Uygur vs. arasında ekilen nefret tohumları ve kimliksizleştirme siyaseti, Sovyet tipi insan yetiştirme sürecinin kapsamındadır. Türk dünyası halklarını böl-parçala-yönet siyasetiyle tektipleştiren/birbirinden ayıran Ruslar bu amaçlarını hayata geçirmek için dil-din-kültür merkezli bir ayrıştırma ve ötekileştirme siyaseti yürütmüşlerdir. Ruslaştırma (ya da diğer bir deyişle mankurtlaştırma) adının da verilebileceği bu ideolojik baskı, hikâyenin “soy” kavramı merkezli olarak eleştiri hedeflerinin simgesel yorumudur.

Hikâyede geçen mekânın adının “Komünizm” köyü olması ve kardeş boylar arasında yaşanan çatışmanın/ayrılıkların bu köyde ortaya çıkmasında komünizm eleştirisi açıktır. Mekân olarak geçen “komünizm” ifadesi, Kazak halkının Sovyetler Birliği döneminde komünizmin etkisinde kaldığı ve parçalanma sürecini hızlandırdığı yıllara göndermedir. Mustafa Kemal Atatürk’e atfedilen “Komünizm, Türk Dünyası'nın en büyük düşmanıdır. Her görüldüğü yerde ezilmelidir.”²¹ sözleri komünizmin tehlikelerine karşı uyarı niteliğindedir. Komünizm köyü geniş anlamda bütün Kazakistan’ı hatta bütün Türkistan’ı temsil eder. Komünizm adı altında köleleştirilen Türk dünyası halklarının yaşadığı insanlık dışı katliamlar, sürgünler ve baskınlar komünizm bayrağı altında yaşamaya alıştırmaları normalleşmenin görüntüsüdür.

Hikâyede adı geçen iki boyun kösemi Keykuvat ile Kavkay, iki insan tipinin temsilcisi olarak yer alır. Öncelikle, Bulanbayların rehberi yani kösemi olan Keykuvat’ı tanıtan yazar-anlatıcı, onun yozlaşmış bir karakter olduğunu örneklerle somutlar; “her şeyden evvel Keykuvat, komünizm avılının (köyünün) adeta gözü diri şeciresiydi. O ise siyasi hizmetine komsomol devrinde avıldaki mescitleri kapatarak, zengin ve mollaları hapse atarak başlamıştı.”²² Bununla da yetinmeyen Keykuvat, 1937 yılında bütün eğitimli adamları NKVD’ye (yani Stalin’in acımasız polis teşkilatına) dilekçe yazıp, kendi eli ile yakalayıp gönderir. Bununla ilgili toplantı olduğunda kürsüye çıkıp, gözünden yaş akarak “halk düşmanlarına ölüm!” diye slogan atar. Daha sonra bu kimselerin suçsuz olduğu anlaşılıp ağılda hatıralarına abide dikildiğinde Keykuvat da söz alıp, “Arslanlarım-ay! Halk uğrunda ölen vatandaşlarım ay! Ruhları sonsuza kadar yaşasın”²³ diyerek ağıt yakar. Sadece bu anlatılan ikiyüzlü tutum bile Bulanbayların kösemi Keykuvat’ın karakteri hakkında fikir vermeye yeter. Keykuvat’ın bu değişken, kendi halkına ihanet eden tavrı onun “közkaman” olduğu izlenimi verir. Keykuvat, bu bağlamda kendi halkını sırtından vuran, devre göre siyaset yapan, kendi çıkarına uygun hareket eden ve toplumun değer yargılarından uzaklaşan yönüyle “közkaman” bir karakterdir.

Keykuvat’ın insani değerlerini yitirmesi dışında kitap okuma alışkanlığının olmaması yazar-anlatıcının eleştirdiği başka olumsuz yönüdür; “kütüphaneye yılda iki sefer, onda da sadece Pravda (gerçek), Sosyalist Kazakistan gazetelerden yeniden anılan ve ölüp gitmiş Kösemelerin ömür beyanlarını okumak için giderdi. Abone olup aldırıldığı da sadece bölge gazetesiydi. Onu da aşırıcular hakkında yazdığı yazıyı bastıkları için değil, et yedikten sonra elini silmek için alırdı.”²⁴ Kazak halkının Sovyetler zamanında uğradığı ötekileştirme siyasetinin ideolojik boyu-

¹⁹ Aşkın, a.g.e., s. 218.

²⁰ Orhan Söylemez; Samet Azap, (2016), Türk Dünyası Edebiyatları Hikâye Çözümlemeleri, Kesit Yayınları, İstanbul, s. 149.

²¹ <http://blog.milliyet.com.tr/komunizm-turkiye-de-asla-hakim-olamayacak/Blog/?BlogNo=314808> (08.04.2016)

²² Söylemez; Azap, a.g.e., s. 150

²³ Söylemez; Azap, a.g.e., s. 151

²⁴ Söylemez; Azap, a.g.e., s. 152

tu daha çok kültürel alanda görülür. Düşünmeyen/sorgulamayan, geçmişinin kültürel kodlarından kopuk bir nesil oluşturmak için sansür ve baskı uygulayan Rusların ortaya çıkardığı, kendi halkına ihanet eden okumayan Keykuvat karakteridir. Yazarın özellikle Kazak boyunun kötücül yönünü temsil eden Keykuvat karakterini tüm yalınlığıyla işlemesi, halkının uğradığı kimliksizleştirme siyasetine dikkati çekmek içindir. Onun karşısına aldığı karakter ise, eğitilmiş kendilik bilincine sahip özsel değerlerine bağlı Kavkay'dır.

Kavkay, ülkü değerlerde konumlanan ve milli değerlerine bağlı bir bireydir. Ancak onun da kendi soyunun üstünlüğünü kanıtlamak için entrika içine girdiği gerçeği yadsınamaz. Onun Keykuvat'a nazaran daha dürüst kişiliğine yazar şu şekilde değinir; *“bazen Keykuvat'ın bu şeciresini temize çıkaranlar da olurdu. Bunlardan en baştaki Ulanbaylardan çıkan tek okumuş, hepsinin kösemi, Kazakistan Devlet Üniversitesi'nin Tarih Fakültesini bitirip, avılda otuz yıldır muallimlik yapan Kavkay'dır.”*²⁵ Keykuvat'ın tüm olumsuz taraflarına karşı Kavkay'ın olumlu değerlerine bağlı bir vatansever olması, yazarın çağın ortaya çıkardığı iki Kazak tipine dikkati çekmek istemesindedir; Kavkay'ın üniversitede tarih okuması boşuna değildir. Yazarın Kazakların köklerine sahip çıkan bu boyundaki milli bilinç ve tarih bilincinin varlığını önceleme istemesindedir.

Michel Foucault, *“tarihin içinde bulunduğumuz anda bize dayatılmış olan kimlik ve sınırların zorunlu olmadığı ve aşılabileceğini göstermek için yapılacak ontoloji, geleneksel tarih yöntemini değil; soybilimi izlemelidir.”*²⁶ diyerek dayatılan üst kimliğin aşılabileceğini söyler. Foucault'nun önerdiği soybilim, bir karşı-hafıza olarak sabit özleri reddeder ve farklı kimlikler olabileceğini varsayar; verili bir kimliğin kökenini bulmak yerine bu kimliği çözmeyi, ayrıştırılmayı hedefler.²⁷ Bulanbaylar ve Ulanbaylar arasında kendi soyunun üstünlüğünü kanıtlama yarışı alt yapısında aslında iki kardeş boya giydirilen Rus üst kimliğinin tezahürüdür. Bunun göstergesi ise iki boy arasında süren soy mücadelesi neticesinde soylarını Lenin'e dayandıran Ulanbayların ezici bir üstünlük kurduğu varsayımdır; *“Komünist Parti'nin temelini atan, ulu fikir adamı Vladimir İlyiç Lenin, Kazak'tan, Kazak olduğunda da kadimki özümüzün Ulanbay soyundan çıkmıştır, dedi.”*²⁸ Burada ifadesini bulan ve yıllardır iki boy arasında süren kendi soyunun üstünlüğünü kanıtlama çabasının Sovyetleştirme projesinin fikri temellerini atan Lenin'e dayandırılması trajik bir kimliksizleştirmenin öne sürümüdür.

Zamansal olarak hikâyeye bakıldığında Kazak Türklerinin tarihinde kara leke olan yıllara göndermeler olduğu görülür. 1723-1726 yılları arasında gerçekleşen Cungarların Kazak bozkırını işgaline göndermede bulunan yazar-anlatıcı asıl 1937 yılında gerçekleştirilen aydın katliamına dikkati çeker.²⁹ Kazak aydınlarının 1937 yılında düzmece suçlamalarla katledilmesi ya da sürgüne gönderilmesi Kazak halkının gelecek tasavvurunu olumsuzlar.

²⁵ Söylemez; Azap, a.g.e., s. 153.

²⁶ Michel Foucault, (2011), Özne ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 23.

²⁷ Foucault, a.g.e., s. 23.

²⁸ Söylemez; Azap, a.g.e., s. 159.

²⁹ Ali Kafkasyalı bu süreci şu şekilde özetler: “Dünyayı yönetenlerin, Kazak Türklüğünü yok etme noktasına getirme plânlarının icabı olsa gerek, Sovyet yönetimi kıtlık-yokluk kurgusu altında ikinci bir imha hareketini 1930-36 yıllarında yapar. Kazakistan'da, aynı zamanda diğer Türk devletlerinde millî şuurun uyanığını gören Sovyet yönetimi bunu önlemek için düşünen beyinleri tesirsiz hâle getirir. Halkın “Ziyalılar Katliâmı” dediği 1936-1937 yıllarında yapılan bu siyasî soykırımda Kazak aydınlarının % 80'i kurşuna dizilir. Bir kısmı Sibiry'a sürgüne gönderilir.⁵⁸ Sovyetler Birliği'nde yer alan bütün Türk devlet ve topluluklarında aynı yıllarda aynı uygulama yapılır, aydınlar yok edilir. Ancak Kazakistan'ın başında bulunan F. İ. Goloşekin'in gayretiyle, Moskova adına Kazakistan'da aydın katliamı ile birlikte her sınıftan halk da katliama tabi tutulur. Stalin Şubat 1937'de bütün idarelere özel bir talimat göndererek “halk düşmanlarının temizlenmesi”ni emreder. İçişleri komiserliğine de Yelov'u getirerek bu görevi ona havale eder. Kazakistan'da “halk düşmanı” diye bütün vatansever, milliyetçi, Türkçü

Bulanbaylar ile Ulanbaylar arasında devam eden soy üstünlüğü davası yalana ve çeşitli entrikalara yol açar. Özellikle Bulanbaylar kendi ataları Bulanbay'ın adını Kazak halkının tarihine altın harfler ile yazmaya karar verirler;

Bölge gazetesinin bir sayısı büsbütün Bulanbay'a ayrıldı. İkinci ve üçüncü sayfalarda Bulanbay hakkında ilmî araştırmalar, düşünceler. Dördüncü sayfada Keykuvat'ın Bulanbay Batır hakkındaki destanı. (Devamı gelecek sayıda) şeklinde yazsa da en kerametlisi birinci sayfada idi. Bulanbay Batır'ın büyük bir resmi birinci sayfayı tamamen dolduracak şekilde basılmıştı. Resmin kerameti, biraz eskimiş olmasına rağmen Keykuvat'ın resminin aynısı olmasıydı.

Soy üstünlüğünde Ulanbaylara karşı üstünlük kurmak için her türlü hileye başvuran Bulanbayların en büyük hedefi, sovhozun “Komunizm” adını değiştirip “Bulanbay” ismini vermektir. Buna bağlı olarak Bulanbaylardan çıkan bir işçi gazi, Respublika'nın yani Cumhuriyet'in bir gazetesine makale yazar ve televizyonda da fikrini söyler. Fakat halk komünizme hâlâ inandığı için bu fikre pek aldırmaz. Sovhoz'un Parti temsilciliğinin yazıcısı Esbolgan Kanagatoviç bir toplantı düzenleyip, resmî itiraz yayınlar. Bunun için bütün Bulanbaylar, en başta Keykuvat olduğu halde, Esbolgan Kanagatoviç'ten nefret etmeye başlarlar; fakat Parti'nin arkasında sot (mahkeme), prokuror (savcılık), KGB (gizli polis teşkilatı) ve polis olduğundan karşılık vermeye cesaret edemezler. Bu durum da Kazaklar üzerinde Sovyetlerin nüfuzunun devam ettiğinin göstergesidir. Geniş anlamda düşünüldüğünde ise, değişime, bağımsız bir Kazakistan hayalinin gerçekleşmesine rejimin üstünlüğünden dolayı Kazakistan hazır değildir.

Kavkay da Ulanbayların soyunun üstünlüğünü kanıtlamak için bir konferans düzenler. “Komünizmin kurucusu sayılan Wiladimir İlyiç Lenin'in soyu Ulanbaylara dayanmaktadır!” Kavkay, bu teorisini kendi soyundan olan Ecimuan adlı milli bilinçten uzak, yozlaşmış bir ihtiyara yine kendini bilmez Sibiry'a sürgüne gönderilen dedesi İlyas'a kelime oyunları yaparak dayandırır.

Bu şekilde daha birçok örnekle sürdürülen soy-sop kavgası Kazak halkının ve aydınlarının içinde bulunduğu varoluşsal problemi gözler önüne serer. Nitekim hikayenin sonunda Kavkay'ın soyunu Clinton'a dayandırmaya meyilli olduğu izlenimi verir; “ay, hiç bir şey okumuyor musunuz! dedi Kavkay kaşını çatıp. Hiç olmasa televizyonda mı seyretmiyorsunuz. Ay-bay-ay, gündüz gece yine Amerika'da Klinton (Clinton) denilen adam başkan olup seçilmedi mi?! Klin-ton!.. İşte şu, bu Kileñton olmazsa ne olur, a?! Kendisi de Kazak'a benziyor!..”³⁰ Alıntından da anlaşılacağı üzere Kazakların yeni soylarını ABD'ye ve Clinton'a dayandırma arzusundan yeni bir güç arayışı içinde oldukları sonucu çıkarılır. Yazar-anlatıcı bunu yaparken de teori olarak bilinen Amerika yerlilerinin atalarının aslında Bering boğazını geçen eski Asyalı Türkler olduğu fikrine gönderme yapar. Tarih boyunca sömürge devletlerinin sofralarında meze olmaya alıştırılan Türk Dünyası halklarını ironik bir hikâye ile anlatan yazar-anlatıcı, önce Rusya'ya sonra ABD'ye olan eğilimi simgesel dille eleştirir.

Kendi kimliklerinden uzaklaşan/uzaklaştırılan toplumlar, tarih sahnesinden silinmeye mahkûmdur. Tarih olgusundan yoksun olan ve evrenin bilgisinden uzaklaşan toplumlar sömürge devleti olma yoluna gider. Sadece kendi soyunun yaptıkları ile gururlanan ve gelecek perspekti-

aydınlık, yö- neticiler, şair ve yazarlar tevkif edilir. Tutuklananların sayısı ve akıbetleri belli değildir. 1937-1939 yıllarında sadece 350'den fazla edebiyatçı, şair tutuklanır. Bunların tamamına yakını işkenceyle öldürülür. Bir kısmı da Sibiry'a sürgün edilir ve 1956 yılına kadar 18 yıl mahkûm kamplarında çalıştırılırlar.” (Bkz. Ali Kafkasyalı, (2012), “Bağımsızlıklarının 20. Yılında Kazakların İstiklal Mücadelesi Tarihine Bir Bakış” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies, XII/1 (Yaz), s.167-192.)

finde etkin rol oynamayan devletler, milletler sahnesinde çağdaş devletler seviyesinde aktör değil figüran olurlar. Kendi milli kimliğinden uzaklaştırılan Kazaklar da kendilerine giydirilen Rus kimliği altındaki ezilmişliklerini geçmiş günlerdeki kahramanlıklarında ararlar. Ancak geçmişte yapılan en önemli hatalardan biri olan “bir birlik olamama” durumu gelecekte de devam ettiği için gerek Rusya gerek ABD karşısında gücün altında ezilirler. Yazarın asıl vermek istediği ileti, Kazak soyunun bir bütün olduğu ve iki başlılığın yıkımı doğuracağı endişesidir. Nitekim hikâyede kökleri bir ama dalları farklı bir ağaç gibi ayrı yönlere uzayan iki kardeş boyun mücadelesi kurgunun merkezini oluşturur. Daha genel düşünüldüğünde de sadece Kazak boyunun ikiye ayrılması değil, Türk halklarının farklı alfabeleri, farklı dilleri kullanmaları ve aralarına ekilen nifak tohumunun farkına varamamaları (ya da normalleştirilmeleri) eleştirilen noktaların başında gelir.

KAYNAKLAR

- Artıkbayev, Kaçkınbay, (2013), XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi (Çev. Mayramgül Dıykanbayeva), Bengü Yayınları, Ankara.
- Aşkın, Muhittin, (2007), “Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2 Erzurum.
- Aytmatov, Cengiz, (1991), Gün Olur Asra Bedel (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Azap, Samet, (2013), Kurtlar ve Mankurtlar, TEKE, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 2/1 2013 s. 279-287, TÜRKİYE International Journal of Turkish Literature Culture Education Volume 2/1 p. 279-287, TURKEY
- Berdibayev, Rahmankul, (1997), Baykal’dan Balkan’a, Bilig Yayınları, Ankara.
- Foucault, Michel, (2011), Özne ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Fromm, Erich, (1997), Yaşama Sanatı, (Çev. Aydın Arıtan), Arıtan yayınevi, İstanbul.
- Gasset, Y Ortega, (2011), İnsan ve Herkes (Çev: Neyire Gül Işık), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Hatto, Arthur T., (1995), “Közkaman I” (Yayına Hazırlayan: Fikret Türkmen), Manas Destanı Üzerinde İncelemeler (Çeviriler II), Ankara.
- <http://blog.milliyet.com.tr/komunizm-turkiye-de-asla-hakimolamayacak/Blog/?BlogNo=314808> (08.04.2016)
- Kafkasyalı, Ali, (2012), “Bağımsızlıklarının 20. Yılında Kazakların İstiklal Mücadelesi Tarihine Bir Bakış” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, XII/1 (Yaz), s.167-192.
- Delikgöz, Ömer, (2016) “Osmanlı Tebaasından Türk Milletine: Tanzimat Romanında Etnik Kimlik”, *Asos Journal The journal of Akademik Social Science*, (Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi), Yıl: 4, Sayı: 30, Eylül, s. 410-427.
- Söylemez, Orhan; Azap, Samet, (2016), Türk Dünyası Edebiyatları Hikâye Çözümlemeleri, Kesit Yayınları, İstanbul.

³⁰ Söylemez; Azap, a.g.e., s. 166.

Yudahin, K.K., (1994), Kırgız Sözlüğü, (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 2, 3. Baskı, Ankara.

Yudahin, K.K., (1994), Kırgız Sözlüğü, (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 2, 3. Baskı, Ankara.